

останалите три; бащата обаче го помоли да прочете още веднъж същото, за да го разберат по-добре. Ес-пиноса си помисли, че са като децата — обичат повече повторението, отколкото разнообразието и новото. Една нощ сънува Потопа и в това нямаше нищо чудно; събуди го ударите на чука, сковаващ Ноевия ковчег, и той реши, че сигурно е било гръмотевица. И наистина, дъждът, който бе поухнал, пак се усили. Стана много студено. Гутре му съобщиха, че бурята е съборила покрива на бараката за инструменти; шели да му го покажат, щом поправят гредите. Вече не беше чужд човек, всички се отнасяха към него с внимание и почти го глезеха. Никой от тях не пиеше кафе, но за него винаги имаше една чашка с прескалено много захар.

Във вторник се разрази буря. В четвъртък през нощта го събуди леко почувване на вратата, която за всеки случай винаги заключваше. Стана и отвори — беше девойката. В тъмнината не я виждаше, но по стъпките разбра, че е боса, а после в леглото — че е дошла откъм гола. Не го прегърна, не каза нито дума; легна до него разтреперана. За пръв път беше с мъж. Когато си тръгваше, не го целуна; Еспиноса си помисли, че дори не знае името ѝ. Движен от смътни подбуди, които не се и опита да си изясни, той се закле да не разказва на никого в Буенос Айрес тази история.

Следващият ден започна като всички останали, само че бащата се обърна към Еспиноса и го запита дали Христос се е оставил да го убият, за да спаси всички хора. Еспиноса, който не вярваше в Бога, но се чувствуваше задължен да защити прочетеното, отговори:

— Да. За да спаси всички от преизподнята.

Тогава Гутре попита:

— А какво е преизподня?

— Място под земята, където душите ще горят вечно.

— А тия, дето му забиha гвоздеите, и те ли са се спасили?

— Да — отвърна Еспиноса, не много вещ в теологията.

Страхуваше се, че управителят ще му потърси сметка за случилото се снощи. Като се нахраниха, Гутре го помолиха да прочете още веднъж последните глави.

След обяд Еспиноса спа дълго; сънят му бе лек, прекъсван от настойчиви удари на чук и от неясни предчувствия. Привечер стана и излезе на верандата. — Водата спада — каза той, сякаш мислеше на глас. — Още малко остава.

глас. — Още малко остава.
— Още малко остава — повтори като ехо бащата.
И тримата го бяха последвали. Коленичили върху каменния под, го помолиха да ги благослови. След това го обсипаха с проклетия, заплюха го и го изтикаха в задния двор. Момичето плачеше. Еспиноса разбра какво го очаква зад вратата. Когато я отвори, видя небето. Обадн се птица. „Щиглец“ — помисли си той. Бараката нямаше покрив; бяха смъкнали гредите, за да скоят Кръста.

ДОКЛАДЪТ НА БРОУДИ

В един екземпляр от първия том на „Хиляда и една нощ“ на Лейн (Лондон, 1840), намерен ми от моя скъп приятел Паулино Кейнс, открит ръкописа, чието съдържание ще предам тук на испански. Безукорната калиграфия — изкуство, което забравяме заради пишещите машини — навежда на мисълта, че е написан приблизително по същото време. Както се знае, Лейн е бил шедър на обяснителни бележки; полетата на книгата гъмжат от допълнения, от въпросителни, а понякога и от поправки, при това подчеркът е същият, както на ръкописа. Сякаш въпросният читател повече се е интересувал от обичаите на исляма, отколкото от чудните приказки на Шехеразада. За Дейвид Броуди, чийто подпис със заврънкулки стои в края, не можам да науча нищо друго, освен че е шотландски мисионер, родом от Абърдийн, проповядвал християнската вяра в Централна Африка, а по-късно сред тропическите гори на Бразилия, където се озовал поради това, че владеел португалски. Не зная кога и къде е умрял. Ръкописът, доколкото ми е известно, изобщо не е отпечатван.

Ще преведа дословно този текст, написан на безценен английски, позволявайки си да пропусна само ня-печатван.

колко стиха от Библията и един любопитен пасаж за сексуалните навици на йеху, който добрият презвитерианец свендиво е поверил на латинския. Първата страница липсва.

„... в земите, опустошавани от хората-маймуни (Арепел), обитават *мах*, които аз ще наричам *йеху*, та чистателите да не забравят за животинската им природа, а и защото точна транскрипция в случая е почти невъзможна поради липса на гласни в техния груб език. Племето наброява, струва ми се, не повече от седемстотин души заедно с *нр*, които живеят малко по на юг сред горите. Посочената цифра е приблизителна, тъй като с изключение на краля, кралицата и магьосниците йеху нямат жилище и спят там, където ги свари нощта. Броят им намалява поради блатната треска и постоянните нашествия на хората-маймуни. Само неколцина от тях имат имена. За да повикам някого, хвърлят по него кал. Виждал съм също как, за да повикам някой близък, йеху лягат на земята и започват да се търкалят. По външен вид не се отличават от кру, но имат по-ниско чело и не изглеждат толкова черни заради лекия бакърен оттенък на кожата. Хранят се с плодове, корени и влечуги; пият котешко и прилепово мляко и ловят риба с голи ръце. По време на ядене се крият или затварят очи; всичко останало вършат открито, както философите киници. Поглъщат сурови труповете на магьосниците, краля и кралицата, за да усвоят техните способности. Аз ги порицах за това обичай; те се пиinha по устата и корема, за да покажат може би, че и мъртвите са храна, или — но това би било твърде остроумно за тях — за да разбера, че всичко, което изяждаме, в края на краищата се превръща в човешка плът.

По време на война си служат с камъни, които трупат на грамади, а също и със закланения. Ходят голи; облеклото и татуировката не са им познати.

Заслужава внимание и фактът, че макар да притежават обширно тревисто плато, където има извори с бистра вода и сенчести дървета, те са предпочели да се скупчат долу в блатата, сякаш се наслаждават на жестоко еквавториадно слънце и на мръсотията. Скло-

новете са стръмни и биха могли да служат като стена за защита от хората-маймуни. В планините на Шотландия древните кланове строят свои замъци по върховете на хълмове; споменах този обичай пред магьосниците като пример за подражание, но напразно. Все пак ми позволиха да си напраща колиба горе на платото, където нощем е по-прохладно.

Племето има крал, чиято власт е абсолютна, но подозирам, че всъщност управляват четиримата магьосници, които са го избрали и които му помагат да управлява. Всяко новородено момче се подлага на внимателен преглед; ако по него открият особени белези — така и не узнах какви точно, — то бива провъзгласено за крал на йеху. Веднага след това го скопяват (*he is gelded*), изгарят му очите и му отрязват ръцете до китките и краката до глезените, та нищо на този свят да не го отвлече от размисъл. Живее затворен в пещера, наричана Замък (*Кър*), където имат достъп само четиримата магьосници и две робини, които се грижат за него и го мажат с животински изпражнения. По време на война магьосниците изкарват краля от пещерата, показват го на хората от племето, за да им вдъхнат смелост, и като талисман или знаме го носят там, където се води най-ожесточен бой. В такива случаи той обикновено загива веднага под град от камъни, които хората-маймуни хвърлят по него.

Кралицата, на която не е позволено да вижда своя крал, живее в друг Замък. Тя благоволи да ме приеме; беше усмихната, млада и миловидна, доколкото позволява расата ѝ. Гривни от метал и слонова кост и огърлици от зъби красяха нейната голота. Тя ме огледа, подуши, опипа и накрая ми предложи тялото си пред очите на всичките си придворни дами. Моят сан и моите нрави ме задължаваха да отклоня тази чест, с която обикновено биват удостоявани магьосниците и ловците на роби, най-често араби, чиито кафили (кертвани) минават през кралството. Два или три пъти заби златна игла в тялото ми; толкова йеху сами се болят, а после лъжат, че уж ги била убола кралицата. Накитите, които изброих, са чуждоземни; йеху ги смятат за самородни, защото не могат да направят и най-простия предмет. За племето моята колиба беше само

дърво, макар че мнозина гледаха и ми помагаха, докато я строях. Между вещите ми имаше часовник, коркова каска, компас и една библия; Йеху ги оглеждаха, опитваха и разпитваха откъде съм ги взел. Хващаха ловджийския ми нож за острието; несъмнено го виждаха по друг начин. Не зная как би им изглеждал стол. Къща с няколко стаи щеше да бъде за тях лабиринт, но вероятно нямаше да се губят в него, както и котка не се губи в къща, макар че не може да си я представи. Всички се чудеа на брадата ми, която тогава беше рижа; дълго я гледаха.

Йеху не изпитват нито болка, нито радост; само суровото развалено месо и смрадливите неща им доставят удоволствие. Липсата на въображение ги прави жестоки.

По-горе липсах за краля и кралицата; сега няколко думи за магьосниците. Както казах, те са четирима; четирима е най-голямото число в тяхната аритметика. Броят на пръсти: едно, две, три, четири, много; безкрайността започва от палеца. Така смятат — доколкото ми е известно — и племената, които разбойническиват в околностите на Буенос Айрес. Въпреки че най-голямото от познатите им числа е четири, арабите, които търгуват с тях, не могат да ги излъжат, защото при размяна стоката се дели на части от един, два, три или четири предмета, които всяка страна слага до себе си. Сделките се извършват бавно, но в замяна на това не се допускат грешки или измама. От цялото племе Йеху само магьосниците предизвикаха у мен интерес. Хората от простолудиего им приписват способността да превръщат в мравка или в костенурка всеки, който пожелае; забелязвайки моето недоверие, един от тях ми показа мравуняк, сякаш това може да бъде доказателство. Йеху нямат никаква или почти никаква памет; разказват за едно опустошително нападение на леопарди, но не знаят дали са го видели те или техните родители, или пък е било сън. Магьосниците притежават памет, но съвсем слаба; вечер си спомнят неща, станали сутринта или най-много предишната вечер. Освен това имат пророческа дарба; заявяват с невъзмутима увереност какво ще се случи след десет или петнадесет минути. Предказват например: „Една муха ще кацне на тила ми“ или „Ей

сега ще изкряска птица.“ Стотици пъти съм се убеждавал в тази любопитна способност. Много съм размишлявал върху това. Знаем, че миналото, настоящето и бъдещето се съхраняват до последна подробност в пророческата памет на Бога, в Неговата вечност; странно е, че хората могат да гледат безкрайно далече назад, но не и напред. Ако си спомням с пределна яснота онзи голям платноход, който пристигна от Норвегия, когато бях едва на четири години, защо да се учудвам, че някой е способен да предвиди онова, което скоро ще се случи? От философска гледна точка паметта е нещо толкова необикновено, колкото и предсказването на бъдещето; утрешният ден е по-близо до нас от преминаването на израилтяните през Червено море, което все пак помним. На племето е забравено да съзерцава звездите; с това право се ползват само магьосниците. Всеки магьосник има по един ученик, когото от малък посвещава в тайните науки и който след смъртта му заема неговото място. Така те винаги са четирима, число магическо, защото е последното от постижимите за човешкия ум. Своеобразно е и схващането им за ада и рая. И единият, и другият се намират под земята. В ада, където е светло и сухо, ще идат болните, старците, несретниците, хората-мамуни, арабите и леопардите; в рая, който в техните представи е място тъмно и блаestino — кралят, кралицата, магьосниците и всички, които на земята са били щастливи, жестоки и кръвожадни. Почитат един бог, чието име е Лайно, вероятно измислен по образ и подобие на краля; това е едно недъгаво, сяло и уродливо същество, което притежава неограничена власт. Може да приема образа на мравка или на змия.

След всичко казано дотук никой няма да се изненада, че по време на пребиваването си не успях да покръстя нито един Йеху. Думите „Отче наш“ ги смущаваха, тъй като нямат понятие за бащинство. Не разбират как е възможно нещо, извършено преди девет месеца, да има връзка с раждането на дете; не допускат, че може да съществува една толкова далечна и неправдоподобна причина. Освен това всички жени имат полови сношения, но не всички стават майки.

Езикът на Йеху е сложен. Не прилича на нито един от познатите ми езици. За части на изречението изоб-

що не може да се говори, тъй като няма изречения. Всяка едносрична дума изразява най-общо понятие, което се уточнява от контекста или от гримаси. Думата „прз“ например внушава представа за разпръснатост или за петна; може да означава „звездно небе“, „леопард“, „ято птици“, „сипаница“, „пръски“, „разпиляване“ или пък „бягство след поражение“. „Хрл“ обратно, изразява „плътност“ или „гъстота“; може да означава „племе“, „дънер“, „камък“, „купчина на камъни“, „трупане на камъни“, „съвет на четиримата магьосници“, „съвкупление“ и „гора“. Всяка дума, произнесена по друг начин или с други гримаси, придобива противоположно значение. Нека не се учудваме прекалено много; в нашия език глаголет to cleave означава „разцепвам“ и „прилепвам“. Както казах, в езика им няма изречения, нито дори отделни словосъчетания.

Способността за абстрактно мислене, която подобен език предполага, ми подсказва, че макар и диви, йеху не са примитивен, а изродил се народ. Това предположение се потвърждава от надписите, които открих на върха на платото; техните знаци, които приличат на руните, дълбани от нашите предци, са вече неразбираеми за племето. Изглежда, че йеху са забравили писмената реч и си служат само с устната.

Развлеченията на племето са боят на дресирани котки и екзекуциите. Някой бива обейнен, че е посегнал на честта на кралицата или е ял пред очите на друг човек; не се изслушват нито свидетели, нито обвиняем — просто кралят произнася присъдата. Осъденият се подлага на изтезания, които не бих искал да си спомням; след това го убиват с камъни. Кралицата има право да хвърли първия и последния камък, който обикновено се оказва излишен. Тълпата възхвалява нейната ловкост и прелестите ѝ, приветствува я бурно и хвърля в краката ѝ рози и смрадни неща. Кралицата мълчи и се усмихва.

Друг обичай на племето е свързан с поезиите. На някого му хрумва да нареди пет-шест думи, най-често загадъчни. Не може да се съдържа и почва да ги изговаря гръмко, застанал прав в средата на кръга, образуван от налягалите по земята магьосници и хора от простолуднето. Ако стихотворението не буди вълне-

ние, не става нищо; ако думите на поета предизвикат смут, всички се отдръпват мълчаливо, обладани от свещен страх (under a holy dread). Разбират, че е осенен от духа; отсега нататък никой няма да разговаря с него, нито ще го погледне, дори собствената му майка; той вече не е човек, а бог и всеки може да го убие. Ако успее да избяга, поетът намира спасение сред пясъците на север.

Вече разказах как се озовах в земята на йеху. Чистелат сиурно си спомни как ме наобиколиха, как стрелях във въздуха с пушка и как те взеха изстрела за вълшебна гръмотевица. За да поддържам тая заплата, винаги ходех без оръжие. В едно пролетно утро на разсъмване ни нападнаха изневиделица хората маймуни; спуснах се тичешком от върха с пушка в ръка и убих две от тези животни. Останалите избягаха ужасени. Куршумите, както се знае, са невидими. За пръв път в живота си чух да ме приветствуват. Мисля, че точно тогава бях приет от кралицата. Паметта на йеху е неграйна; същата вечер ги напущах. Моите премедни из девствената гора не заслужават внимание. Накрая попаднах в селище на чернокожи, които умееха да орат, да сеят и да се молят и с които се разбрах на португалски. Един католически мисионер, отец Фернандеш, ме приюти в колибата си и се грижи за мен, докато не се съвзех, за да продължа мъчителното си пътешествие. Отначало ми се устатгаше, когато виждах как си отваря пред мене устата и пъха в нея парчета храна. Аз се дрикривах с ръка или извързвах очи, но след няколко дни свикнах. С удоволствие си спомням нашите теологически спорове. Не успях да го убедя обаче да се върне към истинската Христова вяра.

Сега пиша от Глазгоу. Разказах за своето пребиваване сред йеху, но без да спомена най-главното — ужаса, който изпитвам почти непрестанно и който ме върхлита дори насън. На улицата ми се струва, че все още съм заобиколен от тях. Съзнавам, че йеху са див народ, дори може би най-дивният на света, и все пак би било несправедливо да отминаваме някои неща, които ги оправдават. Те разполагат с институции, имат краи, служат си с език, основаващ се на общи понятия, вярват подобно на евреите и гърците в божестве-